

Ministarstvo rada i socijalnog staranja
(naziv ministarstva koje je sprovelo javnu raspravu)

Broj: 01-128/24-3351/4

Podgorica, 16. jul 2024. godine

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI

Nacrt strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine sa Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu

(naziv nacrta zakona, odnosno strategije koji je bio predmet javne rasprave)

Vrijeme trajanja javne rasprave: 20 dana od dana objavljivanja javnog poziva, odnosno od 14. juna 2024. godine zaključno sa 4. julom 2024. godine

Način sprovođenja javne rasprave (održavanje okruglih stolova, tribina i prezentacija, sa navedenim mjestom i datumom održavanja; dostavljanje primjedbi, predloga i sugestija u pisanom ili elektronskom obliku, sa navedenim načinom i rokom dostavljanja): Ministarstvo rada i socijalnog staranja uputilo je javni poziv organima, organizacijama, udruženjima i pojedincima (zainteresovana javnost) da se uključe u javnu raspravu i daju svoj doprinos u razmatranju Nacrta strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine sa Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu. Primjedbe, predlozi i sugestije dostavljale su se putem pošte na adresu Ministarstva rada i socijalnog staranja, Rimski trg 46, Podgorica i elektronskim putem na e-mail adresu: dea.radevic@mrs.gov.me, do isteka roka za sprovođenje javne rasprave, odnosno zaključno sa 4. julom 2024. godine. U okviru javne rasprave održan je okrugli sto, dana 26. juna 2024. godine u 10 časova, na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore – Odsjek za socijalnu politiku i socijalni rad (sala 1).

Ovlašćeni predstavnici Ministarstva koji su učestvovali u javnoj raspravi:

- Naida Nišić, ministarka rada i socijalnog staranja;
- Amela Orahovac, vršiteljka dužnosti generalne direktorice Direktorata za razvoj usluga, nadzor nad stručnim radom i drugostepeni upravni postupak u oblasti socijalne i dječje zaštite u Ministarstvu rada i socijalnog staranja;
- Ivana Šuković, načelnica Direkcije za razvoj usluga socijalne i dječje zaštite;
- Mersida Aljićević, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu.

Podaci o broju i strukturi učesnika u javnoj raspravi:

Tokom trajanja javne rasprave primjedbe, predloge i sugestije u pisanoj formi, u skladu sa članom 17 Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa države uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija („Službeni list Crne Gore“, broj 41/18), na propisanom obrascu i u predviđenom roku, a kako je i navedeno u tekstu Javnog poziva i Programu javne rasprave od 14. juna 2024. godine, dostavili su JU Zavod „Komanski most“ iz Podgorice i Udruženje roditelja djece sa teškoćama u razvoju „Zračak Nade“ iz Pljevalja i to dana 4. jula 2024. godine.

Važno je istaći da su predstavnici UNDP-a i UNICEF-a u Crnoj Gori, svojim sugestijama pružili veliki doprinos u unapređenju ovog strateškog dokumenta. Takođe, u procesu izrade Nacrta strategije, održan je sastanak sa predstavnicima nevladinog sektora, koji su dali veoma korisne komentare i sugestije na tekst dokumenta.

Okruglom stolu, koji je održan dana 26. juna 2024. godine, prisustvovalo je oko 70 osoba, a pored predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja, prisustvovali su i predstavnici akademske zajednice, resornih ministarstava, pružalaca usluga, centara za socijalni rad, međunarodnih donatora i NVO sektora. Prisutni su zaključili da je Nacrt strateškog dokumenta izrađen na kvalitetan način, uz temeljitu analizu na

kojoj je zasnovan i da obuhvata uglavnom sve aktivnosti od značaja za uspješan proces deinstitucionalizacije.

Komentare i predloge na Nacrt strategije dali su sljedeći prisutni:

- **Doc. dr Uglješa Janković**, profesor na Fakultetu političkih nauka, odsjek socijalna politika i socijalni rad predložio je da se u ciljne grupe uključe i djeca bez pratnje. U daljem izlaganju naveo je da je važno da se unaprijedi saradnja sa lokalnim samoupravama i na nivou politika da bi mogli da imamo uspostavljene najmanje tri usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou, u skladu sa potrebama građana. Predloženo je da se organizuju medijske kampanje za svaku uslugu socijalne i dječje zaštite i apostrofirao je važnu ulogu NVO sektora. Potrebno da se posebna pažnja obrati na standarde za licenciranje pružalaca usluga.

ODGOVOR: Prihvataju se sugestije da se u ciljne grupe uključe i djeca bez pratnje, kao i da se predvidi više aktivnosti promocije usluga socijalne i dječje zaštite, pa će se izmjene integrisati u tekst dokumenta.

- **Savo Knežević**, predsjednik Skupštine Nacionalne asocijacije roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju Crne Gore (NARDOS) je ukazao da Strategija ne prepoznaje Registar djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom, a njegovo nepostojanje je jedan od osnovnih problema u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom. Predložio je da se predvidi transformacija dnevnih centara, jer je njihova uloga veoma bitna, s obzirom na to da osim usluge dnevnog boravka pružaju i druge usluge. Dnevni centri se moraju transformisati i pružati integrisane usluge.

ODGOVOR: Izrada registra djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom, biće propisana Zakonom o vještačenju invaliditeta, zato nije naveden u Strategiji deinstitucionalizacije. Predlog u vezi sa transformacijom dnevnih centara se prihvata, budući da se ista svakako planira, ali će se konkretne aktivnosti predvidjeti nekim od narednih akcionih planova za sprovođenje Strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine, a nakon uspostavljanja modela integrisanih usluga.

- **Goran Macanović**, izvršni direktor Saveza slijepih Crne Gore, predložio je uključivanje akademske zajednice, preispitivanje načina učešća korisnika u plaćanju troškova usluga, kao i utvrđivanje standarda i normativa u skladu sa potrebama korisnika.

ODGOVOR: Prihvata se predlog u vezi sa većim uključivanjem akademske zajednice, pa će se Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu predvidjeti konkretne aktivnosti koje će se sprovoditi u saradnji sa akademskom zajednicom, u pogledu organizovanja radionica u cilju širenja svijesti o značaju procesa deinstitucionalizacije. U odnosu na predlog koji se tiče preispitivanja načina učešća korisnika u plaćanju troškova usluga i utvrđivanja standarda i normativa u skladu sa potrebama korisnika, ove aktivnosti su već planirane Strategijom deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine.

- **Doc. dr Mehmed Đečević**, profesor na Fakultetu političkih nauka, odsjek socijalna politika i socijalni rad ukazao je na važnost deinstitucionalizacije u oblasti mentalnog zdravlja. Istakao je da je veliki problem i nepostojanje multisektorskog pristupa.

ODGOVOR: Kad je riječ o procesu deinstitucionalizacije u oblasti mentalnog zdravlja, sugestija se prihvata, pa će se konkretne aktivnosti predvidjeti nekim od narednih akcionih planova za sprovođenje Strategije deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine.

- **Dejan Bašanović**, generalni sekretar Udruženja paraplegičara Podgorica, ukazao je na problem loše međusektorske saradnje zbog čega je potrebno formirati dobro tijelo za praćenje implementacije. Takođe, istakao je važnost inkorporiranja socijalnog preduzetništva, kao i potrebu reorganizacije rada dnevnih centara jer veliki broj korisnika koji imaju potrebe za

uslugom, ne koristi usluge zbog prebukiranosti. Reorganizacija treba da ide u tom smjeru da djeca mogu da dolaze na individualne tretmane jer su takve potrebe male djece. Dnevni centri su 2021. godine pružali usluge djeci uz saradnju sa vrtićima i školama i to je bio dobar način funkcionisanja.

ODGOVOR: U odnosu na sugestije, napominjemo da su u cilju ostvarivanja međusektorske saradnje, adekvatnog praćenja implementacije, inkorporiranja socijalnog preduzetništva, reorganizacije rada dnevnih centara i uspostavljanja održivog finansiranja, Strategijom deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine i Akcionim planom za 2024. i 2025. godine predviđene aktivnosti kojim će se ostvariti prethodno navedeno.

- **Šćepan Lašić**, defektolog u Dnevnom centru za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju Podgorica, postavio je pitanje šta podrazumijeva transformacija dnevnih centara i kako će se pružati savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge. Po njegovom mišljenju problem je procjena korisnika u centrima za socijalni rad prilikom upućivanja na korišćenje usluge dnevnog boravka. Naveo je da se ovaj način procjene mora definisati pravilnikom, tj. smatra da treba propisati da predstavnici dnevnih centara učestvuju u ovoj procjeni zajedno sa zaposlenima u centrima za socijalni rad. Ne postoji protokol kako se rješenje donosi i ukida. Smatra da treba da se promijene standardi i normativi. Što se tiče socijalnog mentorstva, smatra da je važno, ali mu nije jasno kako će da funkcioniše i kako će mentori da pružaju podršku kad nekoliko korisnika izađu iz ustanove.

ODGOVOR: Transformacija dnevnih centara podrazumijeva da dnevni centri osim usluge dnevnog boravka pružaju i druge usluge koje podržavaju život korisnika u zajednici te da se uspostave integrisane usluge. Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge će se pružati u skladu sa propisanim standardima, uz dobijanje licence. Način upućivanja korisnika na korišćenje usluge dnevnog boravka je propisan Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici. Predstavnici pružaoca usluge učestvuju u izradi Individualnog plana usluge. Zakonom o upravnom postupku je propisan postupak donošenja i ukidanja rješenja. Socijalni mentori će pružati podršku osnaživanju korisnika, a biće uspostavljene nove usluge podrške za život u zajednici, kao što je stanovanje uz podršku, kojima će se pružati direktna podrška svakodnevnom funkcionisanju korisnika.

- **Darko Mijušković**, predsjednik Saveza gluвих i nagluvih Crne Gore, ukazao je na problem koji se odnosi na to da je usluga prevođenja na znakovni jezik prepoznata Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, ali u praksi ova usluga ne postoji, te da se ova usluga mora uspostaviti. Osim toga, potrebno je standardizovati znakovni jezik.

ODGOVOR: Usvaja se predlog u vezi sa standardizacijom znakovnog jezika, pa će se ova aktivnost predvidjeti Akcionim planom za 2024. i 2025. godinu.

- **Ranka Samardžić**, pravnica iz Centra za socijalni rad Tivat, naglasila je da je brinu tužbe protiv CZSR pošto ne postoje pružaoci usluga, a korisnici stižu prava na uslugu.

ODGOVOR: U narednom periodu, kako je i predviđeno Strategijom deinstitucionalizacije za period 2024–2028. godine, radiće se na unapređivanju okvira za pružanje usluga, koji će doprinijeti jačanju kapaciteta i povećanju broja licenciranih pružalaca usluga.

- **Miljana Radoman**, direktorica Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva, istakla je da Nacrt strategije sadrži netačne informacije budući da u njihovom dnevnom centru ima 19 korisnika a u Nacrtu je 20, kao i da je prostorni kapacitet 500m² a u Nacrtu je 295m². Takođe je navela da je predstavnik dnevnih centara trebalo da bude u radnoj grupi za izradu Strategije deinstitucionalizacije.

ODGOVOR: Uvidom u dostavljene podatke koji su traženi od pružalaca usluga utvrdili smo da je direktorica dostavila podatak da u Dnevnom centru za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva ima 20 korisnika, a taj podatak je i naveden u zvaničnom izvještaju ovog dnevnog centra za 2023. godinu koji se nalazi na sajtu ustanove (strana 7) tako da ostaje broj od 20 korisnika, budući da u međuvremenu nije dostavljen zvanični izmijenjeni podatak od strane Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Biseri“ Budva. Što se tiče prostornog kapaciteta u Nacrtu strategije su upisani prostorni kapaciteti na osnovu skica koje dnevni centri dostavljaju Ministarstvu rada i socijalnog staranja uz zahtjev za izdavanje licence za obavljanje djelatnosti. Naknadnim uvidom na osnovu komentara direktorice Dnevnog centra Budva utvrđeno je da podaci nisu adekvatni jer skice nisu jednoobrazne pa je odlučeno da se ovaj podatak o prostornim kapacitetima izbriše. Kad je riječ o sastavu radne grupe, ista je bila sastavljena od 19 članova. Nije bilo predstavnika pružalaca usluga u radnoj grupi jer onda rad radne grupe ne bi bio optimalan, ali svi pružaoci usluga su imali priliku da dostave svoje primjedbe, predloge i sugestije tokom javne rasprave. Član radne grupe je bio i predstavnik Zajednice opština Crne Gore.

- **Dženana Muslić**, direktorica Doma starih Pljevlja, istakla je da je jako bitno predvidjeti aktivnosti promocije procesa deinstucionalizacije i usluga socijalne i dječje zaštite.

ODGOVOR: Usvaja se sugestija u vezi sa promocijom procesa deinstucionalizacije i usluga socijalne i dječje zaštite, pa će se predvidjeti konkretne aktivnosti kako bi se osiguralo da zajednica detaljnije razumije benefite deinstucionalizacije i bude upoznata sa uslugama socijalne i dječje zaštite.

- **Jelena Šofranac**, direktorica Doma starih Podgorica je kao preporuku navela da bi u Nacrtu strategije trebalo usaglasiti termine „stari“ i „stariji“ budući da se oba koriste. Naglasila je potrebu uspostavljanja usluge predaha, da bi porodica mogla da ostavi svog starijeg člana na određeno vrijeme.

ODGOVOR: Prihvata se sugestija, pa će se u tekstu dokumenta koristiti termin „stariji“. Osim toga, i usluga predaha za starije osobe će se uvrstiti u Nacrt strategije.

Rezime dostavljenih primjedbi, predloga i sugestija, sa navedenim razlozima njihovog prihvatanja, odnosno neprihvatanja:

Sugestije dostavljene od strane JU Zavod „Komanski most“

JU Zavod „Komanski most“ je dana 4. jula 2024. godine dostavio sugestije koje se odnose na aktivnije uključivanje medija i svih aktera koji mogu doprinijeti da se o deinstucionalizaciji više govori, kako bi se javnost i šira zajednica bliže upoznali sa idejom same deinstucionalizacije. Osim same javnosti i zajednice, fokus treba staviti i na sam sistem socijalne i dječje zaštite, kao i sve ostale sektore koji zahtijevaju prijeko potrebnu multisektorsku saradnju. Takođe, jedan od problema koji se pojavio prilikom razvoja usluge stanovanje uz podršku u okviru projekta koji su realizovali, bili su uslovi koji su definisani Pravilnikom, a koji ne podrazumijevaju optimalno zadovoljenje potreba njihovih korisnika. Konkretno, uslov da se usluga mora pružati isključivo u stambenoj jedinici/stanu/zgradi predstavljao je veliku prepreku u smislu ispunjavanja uslova iz razloga što je bilo nemoguće pronaći stambenu jedinicu koja ispunjava sve propisane uslove. Iz tog razloga, tokom izrade Plana transformacije njihove ustanove ukazali su da bi pored stana i stambene zgrade u Pravilniku trebalo uvrstiti i mogućnost da se usluga pruža i u kući.

ODGOVOR: Usvaja se sugestija o aktivnom uključivanju medija i drugih relevantnih aktera kako bi se javnost informisala o procesu deinstucionalizacije, doprinoseći tako većem razumijevanju i podršci za ovaj važan proces. U tom smislu, predviđjeće se konkretne aktivnosti kako bi se osiguralo da zajednica detaljnije razumije benefite deinstucionalizacije i bude informisana o ovom procesu. U vezi sa

predviđenim uslovima koji se odnose na prostor, napominjemo da je predloženo već izmijenjeno u Pravilniku o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici („Službeni list Crne Gore“, broj 63/19, 53/24 i 62/24).

Primjedbe/predlozi/sugestije dostavljene od strane Udruženja roditelja djece sa teškoćama u razvoju „Zračak Nade“

Primjedba/predlog/sugestija 1: U Akcionom planu za 2024. i 2025. godinu planirati aktivnost: Pružanje integrisanih usluga i usluga rane intervencije u dnevnim centrima.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 1: Neki od problema na koje ste ukazali u Nacrtu strategije na čijem rješavanju ćete raditi su: dnevni centri pružaju širu lepezu usluga od usluge dnevnog boravka, pri čemu te druge usluge nisu standardizovane; postoje dnevni centri čiji prostorni kapaciteti nisu iskorišćeni, a u nekim opštinama su kapaciteti nedovoljni tako da postoje liste čekanja; ne postoji međusektorska saradnja između relevantnih subjekata za pružanje ove usluge; usluge koje se pružaju nisu prepoznate kao integrisane usluge.

Smatramo da dnevni centri treba da se transformišu i počnu da pružaju i integrisane usluge i usluge rane intervencije. U praksi dnevni centri već pružaju ove usluge u većini opština i potrebno je samo formalizovati stanje na terenu. U finansiranje ovih usluga treba da se uključe pored lokalnih samouprava i MRSS i MPNI i MZ. Pošto su problemi prepoznati u Analizi i navedeno je da će se na rješavanju raditi tokom implementacije Strategije, smatramo da u ovom prvom Akcionom planu treba predvidjeti transformaciju dnevnih centara za 2025. godinu poslije usvajanja Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, zato što djeca ne mogu da čekaju godinu i po dana do predloga Akcionog plana za sljedeći period.

U Analizi multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori koju je 2019. godine uradio UNICEF opisani su problemi vezano za pružanje usluga djeci sa smetnjama u razvoju na lokalnom nivou: „Dnevni centri predstavljaju socijalni servis, ali obično uključuju i usluge podrške obrazovanju (dopunske ili dodatne aktivnosti nakon nastave), fizioterapiju i usluge logopeda. S obzirom na veoma mali broj postojećih usluga rehabilitacije na nacionalnom nivou, dnevni servisi mogu postati rješenje, i to ne samo za djecu s ozbiljnim smetnjama ili složenim potrebama. Dosadašnja ulaganja u ove centre i činjenica da se njihovo finansiranje pomaže sredstvima iz državnog i iz opštinskih budžeta ohrabrujuće su okolnosti kad je riječ o održivosti DC i mogućnosti za njihov rad. Dnevni centri takođe mogu postati „laboratorija“ integrisanih pristupa u svim vrstama usluga u zajednici, pod uslovom da su dobro osmišljeni i razvijeni. Integrisane usluge u zajednici ključna su komponenta sistema socijalne zaštite u EU, gdje dnevni centri postaju važni servisi podrške za inkluziju brojnih kategorija djece i odraslih koje se suočavaju s marginalizacijom i društvenom isključenošću. Međutim, broj socijalnih servisa u zajednicama i dalje je mali, kao i njihova raznovrsnost. Iako su se dnevni centri u Crnoj Gori dosta brzo razvili, potrebno ih je učiniti inkluzivnijim i komplementarnijim s ostalim servisima.“

Od 2021. godine dnevni centri u okviru projekta Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja uz podršku UNICEF-a počeli su da pružaju podršku djeci koja su uključena u vrtiće ili škole uz usklađivanje planova. Ovaj projekat se nastavio i sljedeće godine, ali poslije završetka projekta u malom broju opština se usklađuju planovi. Ovo se pokazalo kao odličan način pružanja podrške djeci na lokalnom nivou i trebalo bi formalizovati ovu saradnju. U dnevnim centrima se pored usluge dnevnog boravka pružaju i usluge fizioterapeuta, defektologa, logopeda itd. tako da ovu podršku treba formalizovati, ne kroz uslugu dnevnog boravka već kroz integrisane usluge i usluge rane intervencije.

Krajem 2023. godine je usvojena Strategija ranog razvoja djeteta, prema kojoj je potrebno izraditi analizu i plan integracije dnevnih centara u sistem podrške sistemu rane intervencije i ranog razvoja djeteta. U ovoj strategiji su planirane zajedničke aktivnosti sektora zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja u pružanju podrške ranom razvoju djeteta. U Strategiji se predlaže kao jedno od rješenja da uloga dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju treba da se unaprijedi da bude dodatna podrška za holistički

razvoj djeteta i da to treba prepoznati kroz zakone u oblasti zdravstva, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja. Porodično orijentisana rana intervencija je pilotirana u Bijelom Polju i Kotoru, kroz pružanje podrške djeci i porodicama od strane tima čiji su članovi predstavnici: Doma zdravlja, Dnevnog centra, Centra za socijalni rad, vrtića i škola i rezultati su odlični.

Zadnjih godina se pojavio veliki broj male djece sa smetnjama iz spektra autizma i potrebno je odgovoriti na njihove potrebe da ne bi morali da idu na terapije u regionu već da imaju podršku u svojoj zajednici.

ODGOVOR: Saglasni smo sa sugestijom da u dnevnim centrima treba da se pružaju integrisane usluge i usluge rane intervencije, kao što je i predviđeno Nacrtom strategije. Akcionom planom za 2024. i 2025. godinu planira se aktivnost koja se odnosi na način uspostavljanja i finansiranja integrisanih usluga, nakon čega će se i pristupiti samom uspostavljanju integrisanih usluga, što će biti predviđeno narednim Akcionim planom.

Mjesto i datum sačinjavanja izvještaja: Podgorica, 16. jul 2024. godine

Naziv organizacione jedinice ministarstva koja je odgovorna za pripremu nacrta zakona, odnosno strategije: Direktorat za razvoj usluga, nadzor nad stručnim radom i drugostepeni upravni postupak u oblasti socijalne i dječje zaštite

Potpis ministra,
odnosno rukovodioca organizacione jedinice ministarstva
koja je odgovorna za pripremu nacrta zakona, odnosno strategije